

Former ISSN: 1300-4530 | e-ISSN: 2667-615X
Aralık / December | 2024/12(21): 161-179

Toplumsal Uyumun Temelleri: Théophile Funck-Brentano'nun Sosyal Ahlak Teorisi

The Foundations of Social Cohesion: Théophile Funck-Brentano's Theory of Social Morality

NESLİHAN ER

Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Dr. Lecturer, Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology
Ordu, Türkiye
nesli_er@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3434-5253

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü | Article Types: Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received: 02. 09. 2024
Kabul Tarihi | Accepted: 05. 12. 2024
Yayın Tarihi | Published: 15. 12. 2024

Atıf / Cite as

Er, Neslihan. "Toplumsal Uyumun Temelleri: Théophile Funck-Brentano'nun Sosyal Ahlak Teorisi". *Van İlahiyat Dergisi* 12/21 (Aralık 2024), 161-179. <https://doi.org/10.54893/vanid.1560084>
Er, Neslihan. "The Foundations of Social Cohesion: Théophile Funck-Brentano's Theory of Social Morality". *Van Journal of Divinity* 12/21 (December 2024), 161-179. <https://doi.org/10.54893/vanid.1560084>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanid>
Mail: vanyuifd@yyu.edu.tr

Toplumsal Uyumun Temelleri: Théophile Funck-Brentano'nun Sosyal Ahlak Teorisi

Öz

Théophile Funck-Brentano (1830-1906), Fransız felsefeci ve sosyolog olarak tanınır. Ahlak felsefesi, hukuk ve toplumsal konular üzerine odaklanarak önemli katkılarda bulunmuş, çağdaşları üzerinde de etkili olmuştur. Hukuk sosyolojisinin öncüleri arasında yer alan Funck-Brentano'nun eserleri, insan doğası ve toplum analizini içerir ve dönemin yenilikçi düşüncelerini yansıtır. Funck-Brentano'nun adı bugün çok fazla öne çıkmasa da özellikle hukuk sosyolojisi ve ahlak felsefesi alanlarındaki katkıları önemli ölçüde değerli kabul edilmektedir. Onun teorilerinde toplumla birey arasındaki ilişkiler, ahlaki normlar ve hukuk sistemi merkezi bir öneme sahiptir. Funck-Brentano, sosyal düzenin ve ahlaki kuralların bireylerin davranışları üzerindeki etkilerine odaklanarak toplumsal düzenin korunmasında ahlaki normların oynadığı role dikkat çeker. Ayrıca, Funck-Brentano, Le Play'in sosyoloji ve toplum bilimi üzerine kurduğu ekole bağlılık göstermiştir. Le Play ekolü, toplumsal yapıları ve aile unsurlarını inceleyerek, toplum üzerinde uzun vadeli etkiler yaratabilecek politikaların geliştirilmesini savunmuştur. Funck-Brentano, özellikle Thomas Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau gibi filozoflar tarafından geliştirilmiş olan toplumsal sözleşme teorisine önemli katkılar yapmış ve bu teoriyi modern toplumların ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden yorumlamıştır. Ona göre, toplumsal sözleşme, bireylerin birlikte yaşama ve karşılıklı hakları tanıma konusundaki anlaşmasıdır. Bu anlaşma, toplumsal ahlakın temel yapıtaşını oluşturur. Bireyler, toplumun bir üyesi olarak belirli ahlaki yükümlülükler üstlenirken, toplum da bireylerin haklarını koruma görevini üstlenir. Funck-Brentano, ahlaki normların sadece bireysel davranışları yönlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal istikrar ve uyumu destekleme işlevi gördüğünü ileri sürer. Bu normlar, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyerek toplumun genel çıkarlarını korur ve bireylerin kişisel çıkarlarını toplumun çıkarlarıyla uyumlu hale getirir. Funck-Brentano'nun düşüncesinde hukuk, toplum tarafından kabul edilmiş ve yaptırım gücüne sahip olan ahlaki normların organize edilip resmileştirilmiş bir dışavurumu olarak şekillenir. Ancak, her ahlaki olanın yasal olmadığı ve her yasal olanın ahlaki olmadığı durumlar olur. Bu sebeple, ahlaki ve hukuki düzenlemeler arasında sürekli bir uyum sağlama süreci gereklidir. Bu çalışmada, Funck-Brentano'nun sosyal ahlak anlayışını ele alan eserleri üzerinden onun hukuk sosyolojisi ve ahlak felsefesi alanlarındaki düşünceleri incelenecektir. Funck-Brentano'nun ahlak felsefesi, toplumsal sözleşme ve hukuk teorilerine olan katkıları, onun eserlerinde nasıl işlendiği ve söz konusu kavramların modern toplumlar üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Théophile Funck-Brentano, Ahlak Felsefesi, Toplumsal Sözleşme, Ahlaki Normlar.

The Foundations of Social Cohesion: Théophile Funck-Brentano's Theory of Social Morality

Abstract

Théophile Funck-Brentano (1830-1906) is recognized as a French philosopher and sociologist. He made significant contributions by focusing on moral philosophy, law, and social issues. As one of the pioneers of the sociology of law, Funck-Brentano's works include an analysis of human nature and society, reflecting the innovative ideas of his time. Although his name is not frequently mentioned today, his contributions, especially legal sociology and moral philosophy, are considered highly valuable. In his theories, the relationship between society and the individual, moral norms, and the legal system hold central importance. Funck-Brentano emphasizes the impact of moral principles and social order on individual behavior and highlights the role of moral norms in maintaining social cohesion. Furthermore, Funck-Brentano was aligned with the School of Sociology and Social Science founded by Le Play. The Le Play school advocated for examining social structures and family elements to develop policies that could have long-term effects on society. Funck-Brentano made significant contributions to the theory of the social contract, reinterpreting it in a way that suits the needs of modern societies. According to him, the social contract is an agreement among individuals to live together and recognize mutual rights. This agreement forms the foundation of social morality. While individuals, as members of society, assume certain moral obligations, society takes on the responsibility of protecting the rights of individuals. Funck-Brentano argues that moral norms not only guide individual behavior but also play a crucial role in supporting social stability and cohesion. These norms regulate relationships between individuals, protect the general interests of society, and align personal interests with the collective interests of the community. In Funck-Brentano's thought, law is a form of moral norms – reflecting the ethical principles and standards that regulate behavior and has

been accepted by society and possess enforceable power. However, there are instances where what is moral is not always legal, and what is legal is not always moral. Therefore, a continuous process of aligning moral and legal regulations is necessary. Mustafa Kemal Atatürk, during the founding of modern Turkey, was influenced by studies of many Western intellectuals including Funck-Brentano. Atatürk's careful reading of Funck-Brentano's books and the notes he took demonstrate how these studies served as a resource in shaping his social and legal reforms. This study will examine Funck-Brentano's ideas in the field through his studies that address social morality. His contributions to moral philosophy, the social contract, and legal theory will be explored, as well as how these concepts are treated in his writings and their impact on modern societies.

Keywords: Sociology of Religion, Théophile Funck-Brentano, Moral Philosophy, Social Contract, Moral Norms.

Extended Abstract

Théophile Funck-Brentano (1830-1906) is recognized as a French philosopher and sociologist. He made significant contributions focusing on moral philosophy, law, and social issues, influencing his contemporaries. As one of the pioneers of legal sociology, Funck-Brentano's studies encompass analyses of human nature and society, reflecting the innovative thoughts of his time. Although his name is not widely recognized today, his contributions, particularly in the fields of legal sociology and moral philosophy, are considered as highly valuable. Central to his theories are relationships between society and individual, moral norms, and legal system. Funck-Brentano emphasizes the role of moral norms in preserving social order by focusing on their impact on individual behaviors. Additionally, he showed allegiance to the school founded by Le Play, which advocated for the examination of social structures and family elements to develop policies that could have long-term effects on society.

The reason for centering this study on Funck-Brentano lies in the continued relevance of his individual and morality-focused approach in understanding the moral and legal challenges faced by contemporary societies. In particular, his assertion that social order is based not only on external sanctions but also on the moral responsibilities internalized by individuals sheds light on current discussions regarding the quest for justice in modern societies. However, it is also important to consider the reasons behind the limited scholarly attention given to Funck-Brentano. His ideas do not completely align with the dominant sociological theories of his time, and particularly under the shadow of influential figures such as Emile Durkheim, Max Weber, and Georg Simmel, he has not received sufficient recognition. Additionally, his affiliation with the Le Play school has contributed to a loss of interest in the face of the more secular and empirical orientations of the rapidly modernizing sociology discipline. The insufficient translation of Funck-Brentano's studies into different languages and the fact that his studies are largely confined to French sources have further diminished his visibility in international academic circles. Moreover, his lack of direct contributions to topics such as social change and modernization has distanced him from the mainstream currents of sociology. These factors have resulted in a limited academic resonance for Funck-Brentano's contributions, despite their significance.

Théophile Funck-Brentano's academic work focuses on examining the effects of moral and legal norms on social order. He emphasizes the importance of moral norms, defined as the ethical rules and values that determine right and wrong, acceptable and unacceptable behaviors within society. He argues that law institutionalizes these moral norms and shapes social order through legal norms supported by sanctions.

Funck-Brentano made significant contributions to the social contract theory developed by philosophers such as Thomas Hobbes and Jean-Jacques Rousseau, and he reinterpreted this theory in a way that aligns with the needs of modern societies. According to him, the social contract is an agreement among individuals to coexist and recognize each other's rights. This agreement forms the foundational building block of social morality. As individuals take on certain moral obligations as members of society, the society, in turn, assumes the duty of protecting the rights of individuals. Funck-Brentano argues that moral norms not only guide individual behavior but also serve to support social stability and harmony. These norms regulate relationships among individuals, safeguarding the general interests of society and aligning personal interests with the collective interests of the community.

In Funck-Brentano's thought, law is shaped as an expression that organizes and formalizes the moral norms accepted by society and endowed with the power of sanctions. However, there are instances where not all that is moral is legal, and not all that is legal is moral. Therefore, a continuous process of alignment between moral and legal regulations is necessary.

During the foundation of modern Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk was influenced by studies of numerous Western intellectuals including Funck-Brentano. The fact that Atatürk meticulously studied Funck-Brentano's books, taking notes within them, demonstrates how these studies served as a resource in shaping his legal reforms. Additionally,

Yusuf Akçura's experience of being taught by Théophile Funck-Brentano at the School of Political Science in Paris further exemplifies this intellectual exchange.

This study examines Funck-Brentano's ideas on the sociology of law and moral philosophy through his studies that address his understanding of social morality. It will analyze how Funck-Brentano's moral philosophy, contributions to social contract theory and legal theories, are articulated in his studies. Furthermore, the study will discuss the implications of these concepts for modern societies.

This study investigates Funck-Brentano's ideas in the field, focusing on his studies that address his understanding of social morality. The research will explore Funck-Brentano's moral philosophy, his contributions to social contract and legal theories, how these themes are articulated in his studies, and implications of these concepts for modern societies. This research aims to examine Funck-Brentano's legal and moral theories from a historical and comparative perspective. Furthermore, it seeks to assess the influence of these theories on social and legal thought in 19th and early 20th century France and to question their applicability to contemporary societies. By comparing Funck-Brentano's study with that of other philosophers and sociologists of his time, the study provides a clearer understanding of his place within disciplines of sociology and law. The study's objective is to determine the impact of Funck-Brentano's contributions on contemporary sociological and legal theories and to evaluate the role of these theories in processes of social change.

Giriş

Théophile Funck-Brentano, 23 Ağustos 1830'da Lüksemburg'da doğmuş ve 23 Ocak 1906'da Fransa'nın Montfermeil şehrinde vefat etmiştir. Hukuk eğitimi almış ve 1870 Fransız-Alman Savaşı sırasında Fransız sağlık hizmetlerinde ambulans müfettişi olarak görev yapmıştır. Bu hizmeti nedeniyle Légion d'honneur nişanı ile ödüllendirilmiş ve Fransız vatandaşlığına resmen geçiş yapıp, Fransız devleti tarafından vatandaş olarak tanınmıştır.

Funck-Brentano, École Libre des Sciences Politiques'te (Sciences Po) diplomatik tarih profesörü olarak atanmış ve 1895 yılında Collège Libre des Sciences Sociales'i (CLSS) kurmuştur.¹ Fransız felsefeci ve sosyolog olarak tanınan Funck-Brentano, ahlak felsefesi, hukuk ve toplumsal konular üzerine odaklanarak önemli katkılarda bulunmuştur. Hukuk sosyolojisinin öncüleri arasında yer alan eserleri, insan doğası ve toplum analizini içerir ve dönemin yenilikçi düşüncelerini yansıtır.

Günümüzde ismi akademik çevrelerde veya popüler tartışmalarda sıkça anılmamakla birlikte, Théophile Funck-Brentano'nun özellikle hukuk sosyolojisi ve ahlak felsefesi alanlarında yaptığı katkılar oldukça değerlidir. Funck-Brentano, toplum ile birey arasındaki ilişkiler, ahlaki normlar ve hukuk sistemi üzerine yoğunlaşarak, toplumsal düzenin korunmasında ahlaki normların bireylerin davranışlarına olan etkisini vurgular. Le Play ekolüne sadık kalarak, toplumsal istikrarın ancak aile kurumunun korunmasıyla mümkün olabileceğini ileri sürer. Onu, çağdaşı Emile Durkheim'dan ayıran temel fark, toplumsal düzenin yalnızca kolektif bilinçle değil, aynı zamanda bireylerin içselleştirdiği ahlaki normlarla da sürdürülebileceğine dair inancıdır. Durkheim, ahlaki düzenin temelini kolektif bilinçte bulurken, Funck-Brentano, ahlaki normların bireyin iç dünyasında köklü bir yer edinmesi gerektiğini savunur; ona göre, toplumsal düzen yalnızca hukuki yaptırımlarla değil, bireylerin özgür iradeleriyle içselleştirdiği ahlaki sorumluluklarla sürdürülebilir.²

Bu çalışmanın Funck-Brentano'yu merkeze alma gerekçesi, onun birey ve ahlak odaklı yaklaşımının günümüz toplumlarının karşı karşıya kaldığı ahlaki ve hukuki zorlukları anlamada hâlâ geçerliliğini koruyor olmasıdır. Özellikle, toplumsal düzenin yalnızca dışsal yaptırımlara değil, bireyin içselleştirdiği ahlaki sorumluluklara dayandığını savunması, modern toplumların adalet arayışına dair güncel tartışmalara da ışık tutmaktadır. Ancak, Funck-Brentano üzerine yapılan çalışmaların sınırlı kalmasının nedenleri de dikkate alınmalıdır. Düşüncelerinin, dönemin baskın sosyolojik teorileriyle tam anlamıyla örtüşmemesi ve özellikle Durkheim gibi güçlü figürlerin gölgesinde kalması, onun yeterince tanınmamasına yol açmıştır.

¹ Frédéric Caille, "Le Citoyen Secourer. Secours Publics, Sauveteurs et Secouristes en France à la Fin du XIXe Siècle", *Politix* 4/44 (Ekim 1998), 39-50.

² Sébastien Mosbah-Natanson, *Une "Mode" de la Sociologie, Publications et Vocations Sociologiques en France en 1900* (Paris: Classiques Garnier, 2017), 157-196.

Ayrıca, Le Play ekolüne bağlılığı, hızla modernleşen sosyoloji disiplininin daha seküler ve ampirik yönelimleri karşısında ilgi kaybetmesine neden olmuştur. Funck-Brentano'nun eserlerinin farklı dillere yeterince çevrilmemesi ve çalışmalarının büyük ölçüde Fransızca kaynaklarla sınırlı kalması, uluslararası akademik çevrelerde tanınırlığını azaltmıştır. Dahası, toplumsal değişim ve modernleşme gibi konulara doğrudan katkı yapmaması, onu sosyolojinin ana akımlarından uzaklaştırmıştır. Bu faktörler, Funck-Brentano'nun katkılarına rağmen, çalışmalarının sınırlı bir akademik yankı bulmasına neden olmuştur.

Théophile Funck-Brentano'nun akademik çalışmaları, ahlaki ve hukuki normların toplumsal düzene etkilerini incelemeye odaklanmaktadır. Toplumda doğru ve yanlış, kabul edilebilir ve kabul edilemez davranışları belirleyen etik kurallar ve değerler olarak tanımlanan ahlaki normların önemini vurgulayarak, hukukun bu ahlaki normları kurumsallaştırdığını ve yaptırımlarla desteklenen hukuki normlar aracılığıyla toplumsal düzeni şekillendirdiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, en önemli eserlerinden biri olan *L'homme et sa Destinée* (İnsan ve Kaderi), 1895 yılında yayınlanmış ve Fransız Akademisi'nin Bordin ödülüne layık görülmüştür. Fransız Akademisi'nin Bordin ödülü, her yıl özellikle bilim, edebiyat veya beşerî bilimler alanında olağanüstü çalışmalara verilen saygın bir ödüldür. Bu kitap, insanın ahlaki kavramlar olmadan yaşayamayacağını ve bu kavramların birey ve toplum için önemini ele almaktadır.

Diğer önemli eserleri arasında şunlar bulunmaktadır: *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, (Medeniyet ve Sosyal Ahlak Yasaları) 1876'da yayımlanmış bir çalışmadır. Bu eser, toplumun ahlaki normlarının nasıl geliştiğini ve bu normların medeni bir toplumun temelini nasıl oluşturduğunu ele alır. *La Politique: Principes, Critiques, Réformes*, (Politika: İlkeler, Eleştiriler, Reformlar) 1892 yılında yayımladığı bir eserdir. Bu kitap, siyasi düşünce, devlet yönetimi ve toplumsal reformlar üzerine analizler sunar. *Précis du Droit des Gens*, (Uluslararası Hukuk Özeti) 1877 yılında yayımlanmış bir eserdir ve uluslararası hukuk alanında kapsamlı bir çalışma sunar. Bu kitap, uluslararası ilişkilerdeki yasal ve ahlaki ilkelerin sistematik bir şekilde ele alınması amacıyla yazılmıştır. *La Pensée Exacte en Philosophie*, (Felsefede Kesin Düşünce) 1868 yayımladığı erken dönem eserlerinden biridir. Bu kitap, felsefi düşüncenin bilimsel kesinlik ve tutarlılık ilkeleri doğrultusunda nasıl şekillendirilmesi gerektiğine odaklanır. *Les Principes de la découverte*, (Keşif İlkeleri) 1885 yılında yayımladığı ve bilimsel araştırmanın temel ilkelerini ele aldığı bir eserdir. Bu kitap, bilimsel keşif sürecinin arkasındaki prensipleri, yöntemleri ve zihinsel yaklaşımları incelemeye odaklanır. *Les Sophistes grecs et les sophistes contemporains* (Yunan Sofistler ve Çağdaş Sofistler) 1879 yılında yayımladığı ve sofistizm üzerine analizler sunduğu bir çalışmadır. Bu eser, antik Yunan sofistlerinin düşünceleri ile 19. yüzyılın modern entelektüelleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ele alır. *Nouveau Précis d'économie politique, les Éléments*, (Yeni Siyaset Ekonomisi Özeti, Temel Unsurlar) 1887'de yayımlanan ve ekonomi bilimi ile toplumsal düzen arasındaki ilişkiyi ele alan kapsamlı bir eserdir. Bu kitap, siyaset ekonomisinin temel ilkelerini açıklamakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik teorilerin toplumsal ve ahlaki etkilerini de inceler. *Les Sciences humaines. La Philosophie*, (Beşeri Bilimler. Felsefe) 1868 yılında yayımladığı ve felsefenin beşerî bilimlerle olan ilişkisini inceleyen bir çalışmadır. Bu eser, felsefi düşüncenin beşerî bilimler kapsamında nasıl bir yere sahip olduğunu ve insan davranışları, toplum ve kültür üzerine düşünmenin önemini vurgular. *Les Sophistes allemands et les Nihilistes russes*, (Alman Sofistler ve Rus Nihilistler) 1887'de yayımlanan ve Avrupa'daki felsefi ve toplumsal hareketlerin bir analizini yaptığı eserlerinden biridir. Bu kitap, Almanya ve Rusya'daki entelektüel akımların kökenlerini, etkilerini ve aralarındaki bağlantıları ele alır.

Théophile Funck-Brentano, pozitivist yaklaşımların toplumsal fenomenleri açıklamadaki yetersizliklerini savunarak, sosyoloji disiplinde metodolojik ve teorik çeşitliliğin önemini vurgulamıştır. Ahlakın, Thomas Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürler tarafından geliştirilen toplumsal sözleşme teorisine doğrudan bağlı olduğunu ileri süren Funck-Brentano, bu teoriyi modern toplumların ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden yorumlamıştır.³

³ Théophile Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale* (Paris: Nabu Press, 1876), 31.

Toplumsal sözleşme, bireylerin bazı haklarını bir otoriteye devretmelerini içerirken, bu süreçte ahlaki normlar önemli bir rol oynar. Funck-Brentano, ahlak ve hukuk arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çeker. Ona göre hukuk, toplumsal ahlaki normları yansıtarak bu değerleri resmi ve zorunlu hale getirirken, ahlak daha çok toplumsal beklentiler ve içselleştirilmiş normlar yoluyla düzeni destekler. Bu iki yapı, toplumsal uyumu teşvik eder ve genel bir istikrar sağlar.⁴

Funck-Brentano'ya göre, toplumsal sözleşme, bireylerin birlikte yaşama ve karşılıklı hakları tanıma konusundaki anlaşmasıdır. Bu anlaşma, toplumsal ahlakın temel taşıdır. Bireyler, toplumun bir üyesi olarak belirli ahlaki yükümlülükler üstlenirken, toplum da bireylerin haklarını koruma görevini üstlenir. Funck-Brentano, ahlaki normların sadece bireysel davranışları yönlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal istikrar ve uyumu destekleme işlevi gördüğünü ileri sürer. Bu normlar, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyerek toplumun genel çıkarlarını korur ve bireylerin kişisel çıkarlarını toplumun çıkarlarıyla uyumlu hale getirir.⁵

Théophile Funck-Brentano'nun düşüncesinde hukuk, toplum tarafından kabul edilmiş ve yaptırım gücüne sahip olan ahlaki normların bir formudur. Ancak, her ahlaki olanın yasal olmadığı ve her yasal olanın ahlaki olmadığı durumlar mevcuttur. Bu sebeple, ahlaki ve hukuki düzenlemeler arasında sürekli bir uyum sağlama süreci gereklidir.⁶

Mustafa Kemal Atatürk, modern Türkiye'nin kuruluş sürecinde, Funck-Brentano dahil olmak üzere birçok Batılı düşünürün eserlerinden etkilenmiştir. Atatürk'ün, Funck-Brentano'nun kitaplarını dikkatle okuması ve üzerine notlar alması, bu çalışmaların toplumsal ve hukuki reformlarını şekillendirme sürecinde nasıl bir kaynak olarak kullanıldığını göstermektedir.⁷ Ayrıca, Yusuf Akçura'nın Paris'te Siyasi Bilgiler Okulu'nda Théophile Funck-Brentano'dan ders almış olması da bu etkileşimin bir göstergesidir.⁸

Bu çalışmada, Funck-Brentano'nun sosyal ahlak anlayışını ele alan eserleri üzerinden onun alandaki düşünceleri incelenecektir. Funck-Brentano'nun ahlak felsefesi, toplumsal sözleşme ve hukuk teorilerine olan katkıları, bu konuların eserlerinde nasıl işlendiği ve bu kavramların modern toplumlar üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Bu araştırma, Funck-Brentano'nun hukuk ve ahlak teorilerini tarihsel ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu teorilerin 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Fransa'daki sosyal ve hukuki düşünceler üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi ve günümüz toplumlarına uygulanabilirliğini sorgulamayı hedeflemektedir. Funck-Brentano'nun çalışmaları, dönemin diğer filozof ve sosyologlarının eserleriyle karşılaştırıldığında, onun sosyoloji ve hukuk disiplinlerindeki yerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Çalışmanın amacı, Funck-Brentano'nun katkılarının çağdaş sosyoloji ve hukuk teorilerine olan etkisini belirlemek ve toplumsal değişim süreçlerinde bu teorilerin rolünü değerlendirmektir.

1. Funck-Brentano'nun Ahlak Anlayışı

Théophile Funck-Brentano'nun sosyolojik ve ahlaki teorilerini içeren *L'homme et sa Destinée* adlı eseri incelendiğinde, ahlak, hukuk ve toplumsal düzen arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini ele aldığı görülmektedir.⁹ Sosyal ahlak, bireylerin ve grupların davranışlarını düzenleyen normlar, değerler ve beklentiler bütünüdür. Bu normlar, toplumsal uyumu ve düzeni sağlamada önemli bir rol oynar. Yazılı olmasa da toplum tarafından geniş çapta kabul edilen kurallar bütünüdür.¹⁰

Funck-Brentano, ahlaki normların toplumsal sözleşme teorisine dayandığını savunur. Toplumsal sözleşme, bireyin bazı haklarını otoriteye devretmesini içerirken, bu süreçte ahlaki normlar önemli bir rol

⁴ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 45.

⁵ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 53.

⁶ Roger Schmit, "Brentano et le Positivisme", *Archives de Philosophie* 65/2 (Haziran 2002), 291-309.

⁷ *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, ed. Recep Cengiz (Ankara: Anıtkabir Derneği, 2001), 20/378.

⁸ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 105.

⁹ Théophile Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée* (Paris: Hachette, 1895).

¹⁰ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010), 93-94.

oynar. Ahlak ve hukuk arasındaki sıkı ilişkiyi vurgular; hukuk, toplumsal ahlaki normları yansıtarak resmi hale getirir, ahlak ise toplumsal beklentilerle ve içselleştirilmiş normlarla düzeni destekler.¹¹

Antik Yunan'dan Hristiyanlığa ve modern zamanlara kadar ahlakın dönüşümünü inceleyen Théophile Funck-Brentano, ahlakın din, eğitim ve yasalar aracılığıyla nasıl şekillendiğini, refah ve toplumun çöküşünde nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.¹² Eserinin başlangıcında, ahlak ve toplumsal değerler konusundaki yüksek ideallerinden bahseder. Ancak, zamanla sosyal ve politik nefretler, güvensizlikler ve adaletsizlikler nedeniyle bu yargılarını yeniden gözden geçirmek zorunda kaldığını belirtir. Funck-Brentano, ahlakın sadece teorik olarak değil, pratikte yaşanması ve içselleştirilmesi gereken bir bilim olduğunu savunur.¹³

Ahlak, Théophile Funck-Brentano tarafından hem bireysel gelişim hem de toplumsal düzenin temeli olarak değerlendirilir. İnsanlar, topluluk içinde yaşadıkça gelişirler ve toplumsal ilişkilerden koptuklarında gerilerler. Funck-Brentano bireyin fiziksel ve ahlaki özelliklerinin, doğduğu ve yetiştiği çevre tarafından belirlendiğini savunur. Sağlık, eğitim ve kişisel deneyimler, bireyin karakter özelliklerini ve seçimlerini etkiler. Bireyin, özgür iradesinin bile aslında bilinçsiz tercihler veya içgüdüsel alışkanlıklar tarafından yönlendirildiğini öne sürer.¹⁴

Funck-Brentano, fiziksel veya organik fatalite ile ahlaki fatalite arasındaki farkı vurgular. Fiziksel fatalite değişmez ve doğanın yasaları gereği sabittir; oysa ahlaki fatalite insanların özgür iradeleri ve eylemleri sonucunda ortaya çıkar. Ahlaki fatalite, bireylerin kararlarının ve eylemlerinin sonuçlarını belirler. Bu sonuçların, insanların sorumluluklarını üstlenmelerini ve etik değerler çerçevesinde hareket etmelerini gerektirmesi nedeniyle ahlaki açıdan büyük bir öneme sahiptir.¹⁵

Ahlaki fatalite, insanların çabalarının, başarısızlıklarının ve ilerlemelerinin temel kaynağı olarak tanımlanır. İnsanların eylemlerinin sonuçlarına katlanma yetenekleri, ahlaki gelişim süreçlerini ve daha iyi ahlak ve adalet anlayışlarının oluşumunu etkiler. Toplumun bireyler üzerindeki sürekli etkisi ve ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkileri, bu ahlaki kaderin yalnızca bireysel bir olgu olmadığını, aynı zamanda toplumdaki dayanışmayı ve karşılıklı sorumlulukları güçlendirdiğini gösterir. Bu durum, ahlaki değerlerin nesilden nesile aktarılması ve bireyler arasında daha güçlü bir sorumluluk bilincinin oluşmasını sağlar.¹⁶

Funck-Brentano, fiziksel dünyada olduğu gibi ahlaki dünyada da hiçbir eylemin boşa gitmediğini belirtir. İnsanların iyi ya da kötü eylemleri, yalnızca kendi yaşamlarını değil, aynı zamanda çevrelerindeki insanların hayatlarını ve gelecek nesilleri de etkiler. Her ahlaki eylem, bireylerin sosyal ilişkilerinde, toplumsal değerlerde ve çocukların yetiştirilmesinde kalıcı izler bırakır. Absürt teoriler ve saçma inançlar bile, insanların deneyim kazanarak hatalarından ders çıkarmalarına ve doğru yargılara ulaşmalarına katkıda bulunan süreçlerin bir parçası olarak değerlendirilir. Ahlaki fatalite olmadan, iyilik bilimi ve ahlaki gelişim mümkün olmaz.¹⁷

Bu ahlaki etkiler yalnızca bireylerin davranışlarıyla sınırlı kalmaz; toplumsal yapılar da bu süreçte önemli bir rol oynar. İnsanlar, dil yaratarak, adetler ve gelenekler geliştirerek, milletler oluşturarak ve devletler kurarak toplumsal yapılar oluştururlar. Bu toplumsal yapıların, bireylerin eylemleriyle etkileşime girerek nasıl şekillendiği, ahlaki fatalitenin toplumsal düzeydeki işleyişini gösterir. Toplumsal ve bireysel ahlak, sosyal ilerlemenin ve uyumun temelini oluşturur. Bu süreçte, şeylerin ilişkilerini algılayıp genel kavramlar oluşturarak ortak inançlar yaratırlar. Aynı zamanda, gözlemlerini ve bilgilerini bilimsel disiplinler altında gruplandırarak sistematik bilgiye dönüştürürler. Duygusal ve estetik izlenimlerini ise sanat ve edebiyat aracılığıyla anlamlı bir şekilde ifade ederek, duyguların ve izlenimlerin uyumunu yaratıcı

¹¹ Louis Lourme, "La Moralité est-elle Utile à la Vie Sociale ?", *L'Enseignement Philosophique* 3/60 (Temmuz 2010), 44.

¹² Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 62.

¹³ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 1.

¹⁴ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 9.

¹⁵ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 78.

¹⁶ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 82.

¹⁷ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 12.

formlara dönüştürürler. Bu sayede, bireylerin eylemleri toplumu dönüştürürken, toplumda bireylerin gelişimini destekleyen bir zemin sağlar.¹⁸

Ahlaki fatalite, insanların sahip oldukları potansiyelin, erdemlerinin ve başarılarının yanı sıra çöküşlerinin de açıklamasıdır. İnsanlar düşünür, düşündükleri için yargılar ve bu yargılar aracılığıyla özgürce hareket ederler. Bu yargıları ve özgürlüğü nasıl kullandıklarına bağlı olarak, bireyler, aileler ve toplumlar yükselir veya düşer. Böylece, bireylerin eylemleri yalnızca kendi yaşamlarını değil, toplumun bütünü de etkileyerek, herkesin topluma karşı bir sorumluluk taşıdığını ortaya koyar.¹⁹

Théophile Funck-Brentano, ahlakın farklı temellere göre nasıl şekillendiğini ve neyin iyi ya da kötü olduğunu belirlemede kullanılan kriterlerin çeşitliliğini ele alır. İnançlara dayalı ahlak sistemlerinde iyilik ve kötülük, dogmalar tarafından belirlenirken; özel teorilerde bir hipotez veya ilke tarafından, ahlak biliminde ise insanın kendisi tarafından belirlenir. Bu çeşitlilik, ahlaki değerlerin evrensel bir standarda dayanmadığını, aksine bireylerin inançlarına, toplumların geleneklerine veya farklı teorik yaklaşımlara göre değişebileceğini ortaya koyar. Funck-Brentano, böylece iyilik ve kötülük kavramlarının kişiden kişiye ve toplumdan topluma farklılık gösterebileceğini açıkça vurgular, yani ahlaki yargıların öznel ve değişken doğasına dikkat çeker.²⁰

İyilik, Théophile Funck-Brentano'ya göre, akılla uyumlu olan; kötülük ise akla ters düşen şeyler olarak tanımlanır. Ayrıca, iyilik bazen zevkle, kötülük ise zevke ters düşen şeylerle ilişkilendirilebilir. Funck-Brentano, kişisel algının neyin iyi ya da kötü olduğu konusunda en gerçekçi kriter olabileceğini savunur ve iyilik ile kötülük kavramlarının soğuk ve sıcak gibi aynı şeyin farklı ifadeleri olabileceğini ileri sürer. Bu durum, ahlaki değerlendirmelerin oldukça subjektif olduğunu ve genellikle kişisel algıya dayandığını vurgular.²¹

Théophile Funck-Brentano'ya göre, insan ahlakı, fikirlerinin doğruluğu, duygularının uygunluğu ve iradesinin gücüyle ölçülür. Bu üç unsurun uyum içinde olması hem bireylerin hem de toplumların kültürel gelişimini belirler. Ancak fikir yanlışları, duygusal tutarsızlıklar ve irade zayıflığı, bireylerde ve toplumda maddi ve manevi yozlaşmaya yol açarak ahlaki sağlamlığı zedeler. Böylece, bireylerin ve toplumların ahlaki durumları, bu unsurların ne kadar tutarlı bir şekilde bir araya geldiğine bağlıdır.

Théophile Funck-Brentano'ya göre, toplumda güçlü sosyal bağlar kurmak için, insanların ortak duygular paylaşarak ve fikir alışverişinde bulunarak karşılıklı anlayış ve desteği artırmaları gerekmektedir. Funck-Brentano'ya göre, bu tür etkileşimler olmadığında, sosyal bağlar zayıflar, dil ve iletişim becerileri kararsız hale gelir ve kişilik gelişimi olumsuz etkilenir.²² Vahşi kabileler bu duruma örnek olarak verilir; ayrıca, ileri medeniyet seviyesine ulaşmış toplulukların, sevgi ve manevi bağlarını yitirdiklerinde barbarlığa geri dönebileceği ifade edilir. Funck-Brentano, bireysel ahlakın toplumsal ahlaktan ayrı düşünülemediğini ve toplumsal ahlakın da bireysel ahlak ilkelerinden beslenmediğinde yanlıcı olacağını savunur.²³

Théophile Funck-Brentano'ya göre, ahlakın temelinde, insanın içgüdüleri ve ihtiyaçlarına dayanan tek bir tür ahlak bulunur. Ahlak, bireysel farklılıklara göre çeşitlendirilebilir ve her sosyal rol veya durum için özel ahlak kuralları oluşturulabilir. Ancak, bu ayrımlara rağmen, tüm ahlaklar ve inançlar, Funck-Brentano'nun "iyilik bilimi" olarak adlandırdığı bir anlayışın ifadesidir. İyilik bilimi, insanların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etik davranışları öğrenmeleri ve uygulamaları için bir rehber niteliğindedir; içgüdüsel ihtiyaçlarla ahlaki normlar arasında denge kurarak toplumsal uyumu sağlamayı amaçlar. Sosyal ahlak ile bireysel ahlak arasında öğretim amacıyla yapılan ayırım bulunsa da temelde birbirinden ayrılmazlar ve bireyler, gruplar ve sınıflar için özelleştirilmiş kurallar bütünü oluştururlar. Bu farklılıklar,

¹⁸ Pierre Favre, "La Constitution d'une Science du Politique le Déplacement de ses Objets et "l'Irruption de l'Histoire Réelle (Première Partie)", *Revue Française de Science Politique* 33/2 (1983), 181-219.

¹⁹ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 24-27.

²⁰ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 112.

²¹ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 28.

²² Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 30.

²³ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 152.

nihayetinde aynı genel bilim olan iyilik bilimine katkıda bulunur ve insanlık için ortak bir ahlaki gelişim sürecine hizmet eder. İnsanların sosyal varlıklar olarak toplumsal hayatta uyum içinde olma ihtiyacı da bu iyilik biliminin bir parçasıdır; zira bireylerin izlenimleri, fikirleri ve eylemleri diğer insanlarla uyumlu olmadığında, aile, kabile, ulus ve halklar arası ilişkilerde ıstırap, mücadele ve adaletsizlikler ortaya çıkar. Bu nedenle, iyilik kavramı, yalnızca bireylerin kendi iç dünyalarında değil, aynı zamanda toplum içinde diğer insanlarla olan etkileşimlerinde fikir, duygu ve eylemlerinin uyumuna dayanır.²⁴

Bireysel bağımsızlık, entelektüel ve ahlaki büyüklüğün temel koşulu olarak görülse de gerçek ilerleme ve mutluluk, insanlar arasındaki anlaşma ve uyum üzerine kuruludur. Sosyal devletin yıkımı ve sınıfsal mücadeleler artmakta, ancak bunlar insanların gerçek mutluluğuna katkı sağlamamaktadır. Gerçek mutluluk, kişisel çıkarların başkalarının iyiliği için feda edilmesine ve ortak çıkara dayanır. Bireysel mükemmellik ve mutluluk, toplumun genel durumuyla bağlantılıdır ve bir kişinin mutluluğu, çevresindeki insanların durumuyla doğrudan ilişkilidir. İnsanlık, ancak bireyler yeterli bilgiye sahip olduğunda ve birbirlerinin refahını gözettiklerinde gerçek mükemmelliğe ve mutluluğa ulaşabilir.²⁵

Théophile Funck-Brentano, ahlaki gelişimde alışkanlıkların belirleyici rolüne dikkat çeker ve insan iradesinin, organizmanın işleyişini şekillendirmede alışkanlıkların etkisiyle nasıl yönlendirildiğini inceler. Ona göre, alışkanlıklar, insan davranışları ve kararları üzerinde güçlü etkiye sahip olup, bireylerin ahlaki tutumlarını ve seçimlerini büyük ölçüde yönlendirir. Eğitim ve öğretim süreçlerini de belirli davranış kalıpları ve düşünce biçimlerinin kazandırılması olarak görür. Funck-Brentano, bir ulus içinde milyonlarca insanın aynı dili konuşmasının, bu insanların ortak bir dil aracılığıyla benzer anlamlar, fikirler ve izlenimler paylaşımlarını sağladığını belirtir. Bu ortaklık, ulusal karakterin ve alışkanlıkların şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Dil, adetler ve ulusal gelenekler, insanların ortak hareket etme, düşünme ve hissetme yollarını sağlar ve karşılıklı görevlerin ve sosyal kurumların oluşumuna katkıda bulunur.

Funck-Brentano, alışkanlığın tüm sosyal ilerleme ve gelişimin temeli olduğunu vurgular. Her insan, ırkı, eğitimi ve yaşadığı çevre tarafından şekillenen bir alışkanlıklar ağı içinde bulunur. Bu alışkanlıklar, kişinin düşünsel ve ahlaki yaşamının temelini oluşturur ve mizacını belirler. Funck-Brentano, mizacın yüzeysel gözlemciler tarafından hayvanların içgüdüleri veya bitkilerin duyarlılıkları gibi algılanabileceğini, ancak bu algının yanıltıcı olduğunu savunur. Ona göre, bu yanlış algı, insanların birbirleri üzerindeki sürekli etkileşimin ve toplumsal alışkanlıkların bireysel alışkanlıklardan farklı olmadığını anlaşılamamasından kaynaklanır. Uluslar ve bireyler, edindikleri alışkanlıklar sayesinde gelişir veya geriler. Bu alışkanlıklar, bireylerin ve toplumların nasıl şekillendiğini belirler.²⁶

Théophile Funck-Brentano'ya göre, ilk ve en önemli görevimiz doğru olmaktır. İnsan bu görevi yerine getirdikçe entelektüel ve ahlaki olarak büyür, ihmal ettikçe ise yozlaşır. Sosyal ahlak, bu ilk görevden sonra diğer tüm görevlerin doğal duygularımızdan doğduğunu ve bu görevlerin zamanla haklara, yasalara ve kurumlara dönüştüğünü öğretir. Bireysel ahlak ise insanın toplum içindeki rolünü ve alışkanlıklarını ele alır. İnsan, tutkularını yönetmezse kötü alışkanlıklar geliştirir, fakat doğruluk ilkesine bağlı kalırsa erdem sahibi olur. Ne yazık ki, toplumsal yapı karmaşıklaştıkça doğru olma görevi daha zor hale gelir. Doğruluk tüm ilerlemelerin kaynağıdır, yalan ise tüm çöküşlerin sebebidir.²⁷

Funck-Brentano, insanların ahlaki dayanışmasının, erkek ve kadın arasındaki maddi ilişkilerle başladığını ve bu ilişkinin "Bir beden olacaksınız!"²⁸ ifadesiyle özetlendiğini vurgular. Bu ilişkiden doğan sonuçlar halkların tarihini oluşturur. Kadın ve erkek arasındaki birliktelik, toplumsal ilerlemenin temelini oluşturur. Kadınların ahlaki ve entelektüel katkıları, toplumların gelişiminde önemli bir rol oynar. Annelik, kadınların entelektüel ve ahlaki gelişiminde önemli bir faktördür ve kadınların çocuklarını yetiştirirken

²⁴ Laurence Badel – Stanislas Jeannesson, "Introduction. Une histoire Globale de la Diplomatie?", *Monde(s)* 1/5 (Ocak 2014), 6-26.

²⁵ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 31-40.

²⁶ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 56-64.

²⁷ Denis Fiset – Guillaume Fréchette, "Brentano et la France". *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger* 142/4 (Nisan 2017), 459-470.

²⁸ *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003), Yar. 2: 24.

onlara ahlaki değerleri aşılama yolu vurgulanır. Erkek ve kadın, güçlerini birleştirerek yaşam için gerekli olanı üretir, ahlaki birliktelikleriyle aileyi kurar ve entelektüel birliktelikleriyle ilerlemeyi sağlarlar.²⁹

Baba, çocuğu eğitirken, anne çocuğu sevgi ve bakımla büyütür. Anne, çocuğun ilk ihtiyaçlarını karşılar, konuşmayı öğretir, ahlaki değerleri ve sevgiyi aşılar. Kadının sevgisi ve düşünce gücü, erkeğin desteğiyle birleşerek yeni, daha iyi, güçlü ve zeki bir insan yetiştirir. Kadının düşüncesi, insanlığın tüm ahlaki ve entelektüel ilerlemelerinin temelini oluşturur.

Toplumun kadınları ve aileleri koruyamaması, ahlaki çöküşe yol açar. Kadınların sosyal ve ekonomik baskılar altında olması, toplumsal düzenin bozulmasına neden olur. Kadınların ahlaki ve entelektüel rollerinin ihmal edilmesi, toplumsal çöküşün bir göstergesidir.³⁰ Funck-Brentano, geçen yüzyılda eski ve güçlü aile değerlerinin teorilerle değiştirilmesinin aile yapısını bozduğunu ve boşanmanın kabul edilmesine yol açtığını vurgular. Aile değerlerinin kaybolması, kadın ve erkeğin uyumsuz birlikteliklerinde sorunlara yol açmış ve boşanmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu durum, boşanmanın sosyal düzensizliğin en ciddi belirtisi olduğunu gösterir. Boşanmanın, erkeği daha az bencil veya kaba, kadını ise daha az hafif ve önemsiz yapmayacağı, aksine sorunu daha da kötüleştirdiği belirtilir.³¹

Funck-Brentano, evlilikte erkeğin kadına yardım etme ve onu koruma yükümlülüğünün, kadının ise kocasına itaat ve boyun eğme borcunun katı bir yasa olarak belirlendiğini ifade eder; ancak dinin ve doğanın, evliliği tüm yönleriyle bir bütün olarak ele alması gerektiğini vurgular. Geçmiş yüzyılın ahlakçıları, ahlaklarını bireysel bağımsızlık ve kişisel çıkar üzerine kurmuşlardır. Bu doktrin ilan edildiğinde, işçi ile işveren, usta ile hizmetçi, hükümet ile vatandaş arasındaki uyum sona ermiş ve orta sınıfların üst sınıflara karşı isyanları başlamıştır. İsyancılar devrime dönüşmüş ve mücadeleler hiç durmamıştır. Anarşi, bireysel bencillik ve bağımsızlığın son ve mükemmel ifadesi olarak görülür.³²

Funck-Brentano, kadının doğası gereği itaat ve boyun eğme için yaratıldığını ve bu durumu sevgiyle kabul ettiğini belirtir. Ona göre, erkek, gücüyle emreder ve itaat ettirir; kadın ise iyiliğiyle iradeyi teşvik eder, zayıflıkları destekler, emirleri sevdirebilir ve üstünlüğü saygıdeğer kılar. Funck-Brentano, bir evliliğe tanıklık etmenin, aslında insanlık tarihinin bir yansıması olduğunu ve genç çiftin bireysel görevlerinin, toplumsal ahlakın temelini oluşturduğunu savunur. Bu bireysel görevlerin, toplumların ve halkların yaşamındaki tüm olayların kökenini teşkil ettiğini ifade eder.³³

Evlilik, iki bireyin mutluluğunu, çocuklarının geleceğini, ulusların varlığını, devletlerin refahını ve insanlığın geleceğini belirleyen önemli bir kurumdur. Evlilik, karşılıklı fedakârlık ve adanmışlık gerektirir; aksi takdirde tartışmalar, hayal kırıklıkları, kin ve nefretle dolu bir hayata dönüşür ve sadakatsizlik ile çöküşe yol açar. Evlilik, iki fedakarlığın uyumu olduğunda en büyük mutluluğu ve tatmini sağlar; ancak iki bencilliğin çatışması durumunda acı ve çöküşe neden olur.

Başarılı bir evlilik için gençlerin isteği, ebeveynlerin onayı, inanç ve alışkanlıkların uyumu, yasanın koruması ve toplumun kabulü gereklidir. Modern toplumlarda evlilik, sosyal hiyerarşi ve geleneklerin kaybolmasıyla daha zor hale gelmektedir. Çıkar amaçlı evlilikler, ahlaki ve entelektüel çöküşün göstergesidir. Soylu aileler veya zengin mirasçılar arasında yapılan bu tür evlilikler, fiziksel ve ahlaki kusurları devam ettirir ve yozlaşmış bir topluma yol açar. En basit evlilikler bile insanlık için büyük öneme sahiptir. Toplumun temelini oluşturan evlilikler, gelenekleri ve alışkanlıkları şekillendirir, bu alışkanlıklar yasalar ve kamu kurumları haline gelir ve ulusları oluşturur. Evlilikler, geçmişin yükünü ve gelecek nesillerin mutluluğunun sorumluluğunu taşır. Evliliğin getirdiği büyük sorumluluktan kaçınmak, insanın toplumsal rolünü ve tatminini azaltır. Bilim, sanat ve edebiyat alanlarında başarı aramak veya başkalarının sıkıntılarını hafifletmek için çaba göstermek boşunadır. Hiçbir kişisel tatmin, sevgi ve bağlılıktan gelen tatminin yerini alamaz. Ahlaki yanlış düşünceler, hayatın tüm eylemlerini ve özellikle evliliği büyük ölçüde

²⁹ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 203.

³⁰ Marie-Eve Thérenty, "Mélodie Fabre, Dick May, Une femme à l'avant-garde d'un nouveau siècle. 1859-1925", *Clio. Femmes, Genre, Histoire* 1/51 (2020), 1-3.

³¹ Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 178.

³² Funck-Brentano, *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*, 214.

³³ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 144-151.

etkiler. Evlilikte bencillik ve ahlaki bozulma, toplumsal düzenin çözülmesine ve insanlığın geleceğinin tehlikeye girmesine yol açar. Bu bozulmayı düzeltmek için hiçbir doktrin veya teori yeterli değildir; aksine, bu bozulmayı hak ve prensipler olarak sunmaya çalışan doktrinler, ahlaki çöküşü hızlandırır.³⁴

Théophile Funck-Brentano'ya göre, çocukları erken yaşta okumayı, piyano çalmayı veya şiir ezberlemeyi öğrenmeye zorlamak, onların uzun vadeli zihinsel sağlığına zarar verebilir. Funck-Brentano, bu tür bir eğitimin çocukların doğal gelişimini engellediğini ve ilerleyen yaşlarda zihinsel yorgunluğa veya çöküşe yol açabileceğini savunur. Mevcut eğitim sisteminin, çocukları erken yaşta yetişkin gibi davranmaya zorlayarak onların kişilik gelişimini baskıladığını ve ahlaki ile entelektüel inisiyatiflerini söndürdüğünü belirtir. Funck-Brentano, çocukların erken yaşta akademik becerilerden ziyade, kişilik ve yaratıcılıklarını geliştirmeye odaklanmaları gerektiğini vurgular. Ona göre, ahlaki ve entelektüel gelişim, oyunlar ve oyuncaklar aracılığıyla desteklenmelidir. Oyun ve oyuncaklar, çocuğun hayal gücünü ve duygusal gelişimini desteklerken, soyut kavramların (örneğin alfabe harfleri) erken öğretilmesi çocukların gerçeklik anlayışını olumsuz etkiler. Ancak, dua oyuncak gibi çocuğun hayal gücüne hitap ettiğinden istisna olarak değerlendirilir; Funck-Brentano'ya göre, dua çocukların duygularını yüceltir ve ahlaki gelişimlerini destekler.³⁵

Çocukların aşırı yüklenmesi ve ırkın dejenerasyonu uzun süredir tartışılmaktadır. Eğitim sisteminin artması ve aile eğitiminin azalması, halkların fiziksel ve ahlaki çöküşüne neden olur.³⁶ Yunan medeniyetinin çöküşü buna bir örnek olarak gösterilmektedir. Eğitim, halkın karakterini güçlendirmek yerine, onu gösteri sanatçıları ulusuna dönüştürür. Çocuğun karakteri, ailesinin etkisiyle gelişir ve güçlenir. Aile içindeki her davranış ve söz, çocuğun karakterinin şekillenmesinde önemlidir. Çocuk, ailesinden koparıldığında veya kaba ellere bırakıldığında karakteri bozulur. Fiziksel ve ahlaki eğitim, aile içinde başlar ve gelişir. Fiziksel, ahlaki ve entelektüel eğitim önemlidir. Ancak bu eğitim kitaplardan öğrenilemez. Karakter, fiziksel, ahlaki ve entelektüel alışkanlıkların bir sonucu olarak şekillenir. Eğitim, annenin karakteriyle başlar ve babanın karakteriyle tamamlanır. Zengin çocukları, aile dışında yetiştirildiklerinde aile içi sevgiyi ve mutluluğu anlamazlar. Zengin bir kız yatılı okuldan sadece eğlenmeyi ve hoş görünmeyi öğrenerek çıkar, zengin bir oğlan ise hırslarını veya ilkel içgüdülerini tatmin etmeye odaklanır. Her ikisi de evliliği bir yük olarak görür ve çocuklarına karşı ahlaki bağlar olmadan yetişkinliğe adım atarlar. Eğitim her zaman kişiseldir ve genel bir eğitim yoktur. Eğitim, mevcut neslin gelecek nesil üzerindeki etkisiyle kişisel olarak şekillenir. Eğitimde kişisel etki önemlidir. Aileler, veremedikleri eğitimi öğretimle telafi etmeye çalışırlar. Ancak, karakterin yüzeysel biçimleri ile özünü karıştırmamak gerekir. İyi yetiştirilmiş bir çocuk, kurallara uyan ve disiplinli bir şekilde davranan çocuktur. Ancak bu çocuğun ileride dürüst bir insan olup olmayacağı veya bir kız çocuğunun adanmış ve görevlerini yerine getirmekten mutlu bir kadın olup olmayacağı esas meseledir.³⁷

Öğretim ile eğitim aynı şey değildir. Eğer öyle olsaydı, en çok dili bilen kişi en büyük hatip, en çok bilim bilgisine sahip olan kişi en büyük keşifleri yapan olurdu. Ancak bu durum genellikle böyle değildir. Öğretim, zekayı geliştirmez; tıpkı nezaketin karakteri belirlemediği gibi. Öğretim, bilgi aktarımıyla sınırlı kalırken, eğitim karakter ve değerler kazandırmayı hedefler. Zekâ, karakterle yakından ilişkilidir. Zekâ, eylemlerimizi yönlendirirken, duygularımızın gücü, iradelerimizin enerjisi, içgüdülerimizin yoğunluğu ve dürtülerimizin doğruluğu ile desteklenir. Bu nitelikler eğitim yoluyla kazanılır ve bu niteliklere sahip kişiler gerekli ifade biçimlerini öğrendiğinde dâhiler ortaya çıkar. Askerler, şairler, devlet adamları, sanatçılar, bilim insanları ve filozoflar, iyi bir eğitim ve yetiştirilme süreciyle ortaya çıkar. Dahî insanlar, eğitilerek değil, yetiştirilerek ortaya çıkarlar. Sıra dışı insanlar, genellikle annelerinin veya özel ilgi gösteren bir aile üyesinin etkisiyle yetişirler. Bu kişiler, ailelerinin özel ilgisi sayesinde öne çıkarlar. Eğitim ve öğretim yalnızca dış şekillerle sınırlı kalmamalıdır. Bir anne, çocuğuna iyi, nazik ve kibar olmayı öğrettiğinde, çocuğun ahlaki gelişimini sağlar. Bir baba ise çocuğuna aptallıklardan kaçınmayı ve zekasını kullanmayı

³⁴ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 215-223.

³⁵ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 180.

³⁶ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 182.

³⁷ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 190.

öğrettiğinde, çocuğun zekasını geliştirir. Ancak eğitim sadece dış görgü kurallarını öğretmekle, öğretim de bilim ve edebiyatı ezberletmekle sınırlı kaldığında, her ikisi de çocuğun gelişimine katkı sağlamaz, aksine gerilemesine neden olur. Çinliler, kibarlığı sosyal varlıklarının temeli yaparken, aynı zamanda ikiyüzlü ve yalancı oldular. Avrupa ise öğretimi entelektüel ve ahlaki varlığının temeli yaptı, ancak şimdi sadece hatipler ve sofistler tarafından yönetiliyor. Bu örnekler, eğitim ve öğretimin sadece yüzeysel biçimlere indirgenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.³⁸

Gerçek ilerleme, entelektüel, ahlaki ve maddi ilerlemenin bir arada olmasıyla mümkündür. Bu üç ilerleme türü birbirine bağımlıdır ve biri diğerinden bağımsız olarak gerçekleştiğinde çöküşe neden olur. Ahlaki ilerleme ile desteklenmeyen entelektüel ilerleme, bencillikleri besleyen bir araç haline gelir. Bu durum, yalan, iftira, rüşvet ve yolsuzluk gibi olumsuz davranışlara yol açar. Günümüzde sadece maddi ilerleme anlaşılmakta ve tüm çabalar buna odaklanmaktadır. Bu durum, işçi sorunları ve sosyal meseleleri de sadece maddi ilerleme meselesi olarak görmemize neden olur. Gerçek ilerleme, maddi kaynakların yanı sıra entelektüel ve ahlaki kaynakların da artmasını gerektirir.

Ailelerin ve ırkların başarılı bir şekilde yerleşmesi ve gelişmesi için uyum ve sürekli ilerleme önemlidir. Bu durum, büyük ırkların ve kahramanlık dönemlerinin doğuşuna yol açar. Duygularımızı iyi yönetmeyi öğrenirsek, kusurlarımızı erdemlere dönüştürebiliriz. Bu durum hem fiziksel hem de ahlaki sağlığımızı iyileştirir ve bu iyileşmiş durumu çocuklarımıza aktarır. 18. yüzyılın özgür düşünürleri doğaya dönüş ve özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkelerine heyecanlandılar ancak ulusun ilerlemesinin karşılıklı sevgi ve uyumdan kaynaklandığını anlamadılar. Eski rejimin erdemleri, büyük ve güçlü ırkların oluşmasının temelidir ve medeniyet ancak bu koşulla ortaya çıkar. Büyük ırkların oluşumu ve medeniyetlerin sürekliliği, entelektüel gelişimle bağlantılıdır. Entelektüel gelişim düzeyine ulaşmayan medeniyetler, çöküşe geçer ve yerlerini karşılıklı sevgi ve fedakârlık gücüyle oluşan yeni ırklara bırakır.³⁹

Théophile Funck-Brentano, ahlaki yasaların doğal düzenin bir parçası olduğunu ve bireylerin toplumsal sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olduğunu savunur. Ona göre, toplumsal adalet ve dayanışma, bireylerin ve toplumların ahlaki gelişiminde önemli bir rol oynar. Funck-Brentano'nun bu görüşleri, ahlak ve hukuk temelli sosyolojik yaklaşımlarının toplumsal düzenin anlaşılması ve yorumlanmasına nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Toplumsal düzenin yalnızca dışsal yasal yaptırımlarla değil, bireylerin içselleştirdiği ahlaki normlarla sürdürülebileceğine inanması, çağdaş sosyolojiye bir katkı sunar. Ayrıca, bireylerin toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmesinin, toplumsal dayanışmayı ve adaleti destekleyeceğini savunur.

Bu görüşlerin çağdaş sosyoloji ve hukuk teorilerine olan etkisi, bireylerin ahlaki bilinçleriyle toplumsal düzenin korunabileceği fikriyle modern adalet sistemlerine dair tartışmaları derinleştirir. Funck-Brentano, toplumsal değişim süreçlerinde ahlaki değerlerin önemini vurgulayarak, modern toplumların karşı karşıya olduğu adalet krizlerine çözümler sunar. Bu nedenle, onun sosyolojik analizleri, toplumsal düzenin sürdürülebilirliği konusunda güncel yaklaşımlara ışık tutar.

2. Funck-Brentano'nun Metodolojisi

Théophile Funck-Brentano, toplumsal olayların ve hukuksal sistemlerin anlaşılmasında tarihsel yöntemi ön plana çıkararak, toplumsal kurumları ve yasaları kavramak için bu yapıların tarihsel kökenlerine ve zaman içerisindeki dönüşümlerine bakılması gerektiğini savunur. Funck-Brentano'ya göre, toplumsal yapılar statik değil, dinamik olup tarihsel süreçler tarafından şekillendirilir.⁴⁰ Bu bağlamda, karşılaştırmalı analiz yöntemi, farklı toplumlar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koyarak, toplumsal yasaların daha iyi anlaşılmasını sağlar.⁴¹

³⁸ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 191-199.

³⁹ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 282-299.

⁴⁰ Théophile Funck-Brentano, *La Science Sociale: Morale Politique* (Paris: Nabu Press, 2012), 15.

⁴¹ Funck-Brentano *La Science Sociale: Morale Politique*, 27.

Hukuk ve ahlak felsefesi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Funck-Brentano, hukukun yalnızca bir yasa ve kurallar bütünü olmadığını, aynı zamanda toplumsal hayatın ahlaki temelleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu belirtir. Ona göre, hukuk sistemi, toplumun değerlerini ve normlarını yansıtan ve tarihsel süreçler boyunca dönüşen bir yapıdır. Funck-Brentano, hukukun hem pozitif (yani insan yapısı) hem de doğal (ahlaki ilkeler) yönlerini analiz ederek, hukukun bu iki boyut çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürer.⁴²

Funck-Brentano, toplumsal kurumları yalnızca yasal ve yapısal açılardan değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel boyutlarıyla ele alır. Özellikle aile, mülkiyet ve devlet gibi kurumların kökenlerini ve dönüşümünü inceleyerek, bu kurumların toplumsal düzen üzerindeki etkilerini analiz eder.⁴³ Bu yaklaşım, toplumsal kurumların sabit ve evrensel olmadığını, aksine tarihsel ve toplumsal koşullara göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koyar.⁴⁴

Théophile Funck-Brentano, sosyolojik analizlerinde tarihsel belgeler ve yasal metinlerin incelenmesini temel bir yöntem olarak kullanır. Bu yaklaşım, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerini anlamak amacıyla, geçmişteki olayların, kurumların ve normların sistematik olarak analiz edilmesini kapsar. Pasacal'ın çağdaşı ve arkadaşı Jean Domat'ın çalışmalarını referans göstererek, ahlakın, doğal yasaların ve toplumsal bağların temel ilkesi olduğunu ifade eder.⁴⁵ Adalet ve yasaların değişmez prensiplerle şekillendiğini ve toplum düzeni için hayati önem taşıdığını vurgular. Antik Yunan'dan Hristiyanlığa ve modern zamanlara kadar ahlakın din, eğitim ve yasalar aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve toplumun refahı ile çöküşünde nasıl bir rol oynadığını inceler.

Funck-Brentano, ahlak biliminin sadece teorik değil, aynı zamanda pratik bir bilim olduğunu ve insan mutluluğunun koşullarını anlamak için önemli olduğunu savunur. Ahlaki ilkeler, insan mutluluğunun temelini oluşturur. İnsan özgür iradesinin sadece içsel değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal faktörler tarafından da şekillendiğini vurgular. Bu durum, bireyin düşünce, karar ve davranışlarının çeşitli etkenlerle belirlendiğini gösterir.⁴⁶ Mutlak ve değişmez ahlaki ilkelerin tehlikelerini tartışır ve Kant'ın evrensel davranış prensibinin pratikte çelişkiler yaratabileceğini belirtir. Ahlaki prensiplerin esneklik ve duruma göre uyarlanması gerektiğini vurgular.⁴⁷ Bireysel ahlakın toplumsal ahlaaktan bağımsız olamayacağını ve toplumsal ahlakın da bireysel ahlak ilkelerinden yararlanmadan yanlısı olduğunu belirtir.⁴⁸

Théophile Funck-Brentano'nun tarihsel belgeler ve yasal metinlere dayanarak yaptığı analizler, sosyolojide tarihsel yöntemlerin önemini vurgular. Tarihsel sosyoloji, toplumsal yapılar ve normların tarihsel kökenlerini anlamak için geçmişe bakmayı gerektirir.⁴⁹ Bu yaklaşım, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerini anlamada önemli bir araçtır ve Max Weber, Norbert Elias gibi düşünürlerin çalışmalarıyla da paralellik gösterir.⁵⁰ Jean Domat'ın çalışmalarını referans alarak, ahlakın doğal yasalar ve toplumsal bağların temel ilkesi olduğunu vurgulayan Funck-Brentano, bu açıdan Durkheim'in ahlaki düzen ve toplumsal bütünlük teorileriyle örtüşür. Durkheim, toplumsal normların ve ahlaki kuralların toplumsal uyumu ve düzeni sağladığını belirtir.⁵¹ Funck-Brentano'nun vurgusu da benzer şekilde ahlakın toplumsal yapılar üzerindeki düzenleyici rolünü ortaya koyar.

Funck-Brentano, ahlakın temelinde yalnızca bir tür ahlak olduğunu ve bu ahlakın bireysel farklılıklara göre çeşitlendirilebileceğini, ancak tüm ahlakların insanlığın "iyilik bilimi"nin bir ifadesi

⁴² Funck-Brentano *La Science Sociale: Morale Politique*, 45.

⁴³ Funck-Brentano *La Science Sociale: Morale Politique*, 90.

⁴⁴ Funck-Brentano *La Science Sociale: Morale Politique*, 110.

⁴⁵ Jean Domat, *Œuvres Complètes de J. Domat* (Paris: Nabu Press, 2012).

⁴⁶ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 19.

⁴⁷ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 23.

⁴⁸ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 34.

⁴⁹ Enes Kabakçı, "Kaideden İstisnaya: Gelişimcilik ve Kültürelcilik Ötesinde Tarihsel Sosyolojinin İmkânları", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 38/2 (2018), 403-440.

⁵⁰ Zehra Zeynep Sadıkoğlu, "Uygurluk Süreci: Pozitivizme Alternatif Bir Yaklaşım", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 15/1 (2023), 21-35.

⁵¹ Cevat Özyurt, "Durkheim Sosyolojisinde Ahlaki Kontrol Sorunu", *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/13 (2007), 95-120.

olduğunu belirtir. Ahlak, bireyler ve topluluklar arasındaki uyumu sağlar.⁵² Hukukun, toplumsal ahlaki değerlerle yoğun bir şekilde iç içe geçtiğini ve pozitivist hukuk teorilerini eleştirerek, hukukun toplumsal gerçeklikten tamamen bağımsız olarak var olamayacağını vurgular. Ahlakta suçun düşünceyle, yasal adalette ise eylemle ilişkilendirildiğini belirtir.⁵³

Théophile Funck-Brentano, pozitivist ve nihilist hareketlerin benzerliklerini ve farklılıklarını tartışarak, pozitivist bilimsel doktrinlerine ve pozitivist dinin çelişkilerine eleştiriler getirir. Ona göre, dini inançlar fanatizm, eksik inançlar ve yanlış kesinliklerle ilişkilendirilir;⁵⁴ insanların ideallere yönelik arzuları, inanç sistemlerinin oluşumunda büyük rol oynar.⁵⁵ Funck-Brentano, bu bağlamda ahlak biliminin teorik ve pratik yönlerini ele alarak, etik ve eğitim sosyolojisinin kesişim noktasında durur.

Bu yaklaşım, bireylerin toplumsal normlara uygun olarak şekillendirilmesinde eğitim sistemlerinin önemini ortaya koyar. Pierre Bourdieu'nun eğitim sosyolojisi çalışmaları da benzer şekilde, toplumsal sermaye ve habitusun eğitim yoluyla nasıl aktarıldığını ve bireylerin sosyal yapı içinde nasıl konumlandığını inceler.⁵⁶ Funck-Brentano'nun bireysel ahlakın toplumsal ahlaktan bağımsız olamayacağı görüşü, Durkheim'ın kolektif bilinç ve toplumsal gerçeklik teorileriyle örtüşmektedir. Toplumsal normlar bireysel davranışları şekillendirir ve bu karşılıklı etkileşim, toplumun devamlılığını sağlar.⁵⁷

Funck-Brentano, ekonomi politikası ve ahlakın birbiriyle çelişmek yerine birbirini desteklemesi gerektiğini savunarak, ekonomik faaliyetlerde duygusal bağları toplumsal uyumu artıracığını belirtir. Ahlaki bozulma ve karşılıklı sevgi eksikliğinin, Yunanistan'ın çöküşüne, Yahudilerin dağılmasına ve Avrupa medeniyetinin bozulmasına yol açtığını ifade eder.⁵⁸ Dolayısıyla hem bireylerin ahlaki gelişimi hem de toplumların istikrarı için eğitim, ahlak ve ekonomi politikalarının uyum içinde olması gerektiğine dikkat çeker.

Funck-Brentano, insanların ahlaki ve entelektüel faaliyetlerinin pozitif ya da negatif açıdan ele alındığında aynı sonuca varacağını savunur. İnsan ruhunun, kişiliğin bir parçası olduğunu ve zevklerimiz mutluluğa, acılarımızı ise umutsuzluğa dönüştürdüğünü belirtir. Zorla dayatılan inançların genel bir çöküşe yol açacağını ve insanların ancak benzerleriyle uyum içinde olarak gelişebileceğini vurgular.⁵⁹

Théophile Funck-Brentano, hukukun toplumsal ahlaki değerlerle iç içe geçtiğini savunması, bu da hukuk sosyolojisinin temel konularından biridir.⁶⁰ Bu görüş, hukukun yalnızca formel kurallar bütünü olmadığını, aynı zamanda toplumsal normlar ve değerlerle derin bir bağ içinde olduğunu gösterir. Pozitivist ve nihilist hareketlerin eleştirisi, sosyolojideki pozitivism karşıtı yaklaşımları yansıtır. Funck-Brentano'nun bu eleştirileri, toplumsal olayların ve normların çok boyutlu doğasını vurgulayan eleştirel teorilerle uyumludur. Eleştirel teori, toplumsal yapıların eleştirel bir analizini yaparak, ideolojilerin ve güç ilişkilerinin toplumsal normlar üzerindeki etkisini inceler.⁶¹

Théophile Funck-Brentano, ekonomi politikası ve ahlakın birbiriyle çelişmemesi gerektiğini savunur. Bu görüş, Karl Polanyi'nin piyasa ekonomisi ve toplumsal ilişkilerin karşılıklı bağımlılığı fikriyle paraleldir.⁶² Ekonomik faaliyetlerin toplumsal bağlamdan bağımsız olarak anlaşılamayacağını ve ekonomik davranışların ahlaki ve toplumsal değerlerle iç içe geçtiğini gösterir. Ahlaki bozulma ve toplumsal çöküş arasındaki ilişkiyi vurgulaması, sosyolojideki toplumsal bozulma teorileriyle uyumludur. Toplumsal normların ve değerlerin zayıflamasının toplumsal düzen ve bütünlük üzerinde yıkıcı etkileri olduğunu

⁵² Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 35.

⁵³ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 65.

⁵⁴ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 79.

⁵⁵ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 81.

⁵⁶ Cengiz Yanıklar, "Kültürel Sermaye Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış", *Sosyoloji Dergisi* 22 (2010), 121-138.

⁵⁷ Cevat Özyurt, "Durkheim Sosyolojisinde Ahlaki Kontrol Sorunu", 95-120.

⁵⁸ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 281.

⁵⁹ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 370.

⁶⁰ Ülker Yükselbaba, "Emile Durkheim'a Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 75/1 (2017), 192.

⁶¹ Bekir Balız, "Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivism Eleştirisi", *Sosyoloji Dergisi* 12 (2004), 135-157.

⁶² Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 231.

gösterir. Funck-Brentano'nun metodolojisini farklı kılan ise, ahlak, ekonomi ve toplumsal düzeni bir bütün olarak ele almasıdır. Pozitivist yaklaşımların aksine, toplumsal düzenin yalnızca dışsal yaptırımlarla değil, bireylerin içselleştirdiği ahlaki normlarla sürdürülebileceğini savunur. Bu bütüncül yaklaşımı, sosyolojik analizlerde teorik yaklaşımlar ile pratik ve tarihsel olguları birleştirmesiyle öne çıkar.

3. Funck-Brentano'nun Yaklaşımının Çağdaş Değeri

Küreselleşme, teknolojik ilerlemeler ve sosyal medyanın yükselişi, ahlaki değerlerin küresel normlara dönüşmesi veya yerel değerlerle çatışması gibi yeni boyutlar getirmiştir. Hukuk ve ahlak teorisyenleri, bu unsurların nasıl etkileştiğini incelemektedir. Funck-Brentano, hayatın ve duyarlılığın doğasına dair eksik bilgilerin materyalizm ve fatalizme yol açtığını belirtir. Hayatın kompleks etkileşimler sonucu oluştuğunu ve bilimin bu konuda ilerledikçe insanların doğa ve kendi bedenleri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olacağını öne sürer.⁶³

Funck-Brentano, çocukların aşırı yüklenmesi ve aile eğitimindeki azalmanın halkların fiziksel ve ahlaki çöküşüne neden olabileceğini belirtir. Eğitim sisteminin çocukların karakter gelişimini olumsuz etkileyeceğini ve bu durumun toplumsal bozulmaya yol açabileceğini vurgular.⁶⁴ Öğretim ile eğitimin aynı şey olmadığını, öğretimin bilgi aktarımıyla sınırlı kalırken, eğitimin karakter ve değerler kazandırmayı hedeflediğini ifade eder. Eğitimde kişisel etki ve aile içi eğitimin önemini vurgular.⁶⁵

Evliliğin, iki bireyin mutluluğunu, çocuklarının geleceğini, ulusların varlığını ve devletlerin refahını belirleyen önemli bir kurum olduğunu ifade eder. Evlilikte karşılıklı fedakârlık ve adanmışlığın gerekliliğini vurgular. Özgürlüğü entelektüel, ahlaki ve eylem özgürlüğü olarak tanımlar. Ancak, bencilce yapılan eylemlerin düzensizlik, anarşi, şiddet ve zorbalık yaratabileceğini belirtir. Gerçek özgürlüğün, uygun ahlaki değerler ve özveri ruhu ile eğitildiğinde anlam kazandığını savunur.

Gerçek ilerlemenin, entelektüel, ahlaki ve maddi ilerlemenin bir arada olmasıyla mümkün olduğunu ifade eder. Bu üç ilerleme türü birbirine bağımlıdır ve biri diğerinden bağımsız gerçekleştiğinde çöküşe yol açar. Eğitimde kişisel etki önemlidir ve bu etki aile içinde başlar. İyi bir eğitim ve yetiştirilme süreci, dâhi insanların ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynar.⁶⁶

Eğitim ve öğretim arasındaki fark, **Emile Durkheim**'in eğitim sosyolojisindeki çalışmalarıyla uyumludur. Durkheim, eğitimin sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve normların aktarımı olduğunu savunur.⁶⁷ Funck-Brentano'nun vurgusu, bu teoriyi destekler ve eğitimin bireylerin toplumsal yapılar içinde nasıl şekillendiğini açıklar. Evlilik kurumunun toplumsal düzen üzerindeki rolü, **Talcott Parsons**'ın yapısal işlevselci yaklaşımıyla örtüşür. Parsons, aile ve evliliğin toplumsal düzenin korunmasında merkezi bir rol oynadığını savunur.⁶⁸ Funck-Brentano'nun evliliğin önemine dair bulguları, bu yapısal işlevselci perspektifi destekler.

İnsanların doğa güçlerini ve birbirleriyle ilişkilerini anlaması, maddi refahı ve özgürlüğü artırır. Ancak, bencilce yapılan eylemler, toplumsal uyumu bozar ve çöküşe yol açar.⁶⁹ Funck-Brentano, insanların ahlaki ve entelektüel faaliyetlerinin pozitif ve negatif açıdan ele alındığında aynı sonuca varacağını savunur. İdealler, dini inançlar ve toplumsal değerler insan hayatında büyük rol oynar.

Çocuğun karakteri, ailesinin etkisiyle gelişir ve güçlenir. Eğitim, annenin karakteriyle başlar ve babanın karakteriyle tamamlanır. Eğitim, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda karakter ve değerlerin kazandırılmasını da içerir.

Gerçek ilerleme, toplumsal uyum ve sürekli gelişimle mümkündür. Bu durum, büyük ırkların ve medeniyetlerin doğuşuna yol açar. Bencilce yapılan eylemler, toplumsal düzeni bozar ve insanlığın

⁶³ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 55.

⁶⁴ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 190.

⁶⁵ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 199.

⁶⁶ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 238.

⁶⁷ Kemal İnal, "Durkheim'in Eğitim Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24/2 (1991), 511-518.

⁶⁸ Yıldız Ecevit, "Aile Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar", *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1(Ocak 2012), 9-34.

⁶⁹ Alain Chenu, "A propos d'une "mode", auteur de 1900: la sociologie", *Les Études Sociales* 2/166 (Mart 2017), 193-201.

geleceğini tehlikeye atar. Evlilikte ve toplumsal ilişkilerde bencillik, çöküşe yol açar. Funck-Brentano, eğitim ve öğretim yöntemlerinin sadece yüzeysel biçimlere indirgenmemesi gerektiğini, karakter ve değerlerin kazandırılmasının önemini vurgular.⁷⁰

Özgürlük ve bencillik arasındaki ilişki, **Anthony Giddens**'ın yapılaşma teorisinde de ele alınır. Giddens, bireylerin özgürlüğünün toplumsal yapılar içinde şekillendiğini ve bireylerin bu yapılarla etkileşim halinde olduğunu savunur.⁷¹ Funck-Brentano'nun özgürlüğün anlamına dair bulguları, bireylerin toplumsal bağlam içinde nasıl hareket ettiklerini ve bu hareketlerin toplumsal düzen üzerindeki etkilerini açıklar. Funck-Brentano'ya göre, bireyler özgürlüklerini toplumsal sorumluluklarla dengede tutmazlarsa, bu özgürlük bencillığe dönüşebilir ve toplumsal bağları zayıflatabilir. Toplumsal normların zayıflaması, toplumsal düzeni ve dayanışmayı olumsuz etkiler. Bu nedenle, bireysel özgürlüğün toplumsal sorumlulukla birlikte ele alınması hem bireylerin hem de toplumun refahı için hayati öneme sahiptir.

Sonuç

Théophile Funck-Brentano'nun çalışmaları, hukuk ve ahlakın toplumsal düzen içinde nasıl birlikte işlediğine dair önemli bulgular sunar. Funck-Brentano, ahlakın toplumsal normlar, değerler ve beklentiler bütünü; hukukun ise devlet ya da otorite tarafından yürürlüğe konulan yazılı kurallar sistemini ifade ettiğini belirtir. Ahlak, bireylerin ve grupların davranışlarını içselleştirilmiş normlar yoluyla yönlendirirken, hukuk daha somut yaptırımlar aracılığıyla düzen sağlar.

Ahlak, toplumsal sözleşmenin temelini oluşturur ve yalnızca hukuki bir anlaşma değil, aynı zamanda ahlaki bir anlaşma olarak işlev görür. Funck-Brentano, bireylerin yasalara uymayı kabul etmelerinin yanı sıra toplumsal ahlak normlarını benimsemeleri ve uygulamaları gerektiğini vurgular. Hukuk, toplumsal değerler ve ahlaki yargılar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Hukuk normları, toplumun ahlaki anlayışını yansıtarak bu değerleri resmi ve zorunlu hale getirir. Bu süreç, hukukun toplumsal ahlaki normları yasal zorunluluklar haline getirerek toplumsal düzeni sağlamada önemli bir rol oynadığını gösterir. Ahlaki normlar, toplumsal beklentiler ve içselleştirilmiş normlar yoluyla düzeni destekler.

Ahlak ve hukuk, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyerek toplumsal uyumu teşvik eder ve genel bir istikrar sağlar. Ahlak, toplumsal yapı üzerinde hem düzenleyici hem de yapılandırıcı bir etkiye sahiptir ve toplumsal kurumların ve normların şekillendirilmesinde aktif bir rol oynar. Adalet, eşitlik ve özgürlük gibi ahlaki değerler, yasal sistemlerin ve diğer toplumsal kurumların temelini oluşturur. Bu değerler, toplum içinde bireylerin nasıl muamele gördüğünü ve toplumun genel olarak nasıl işlediğini belirler.

Théophile Funck-Brentano'nun teorileri, modern sosyolojik teorilerle birçok noktada örtüşmekte ve bu teorilere katkılar sağlamaktadır. Özellikle ahlak ve hukukun toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini vurgulaması, toplumsal normlar ve değerlerin bireyler ve toplumlar üzerindeki önemini ortaya koyar. Bu noktada, Durkheim'in ortaya koyduğu teoriler, kolektif bilinç kavramıyla paralellik gösterir, çünkü toplumsal dayanışmanın ahlaki normlarla güçlendiğini savunur. Funck-Brentano'nun birey ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulayan görüşleri, Giddens'in yapılaşma teorisiyle de örtüşür. Ayrıca, bireylerin ahlaki normlarla uyumunun toplumsal istikrarı sağlamadaki rolü, Weber'in toplumsal eylem teorisiyle uyum içindedir. Funck-Brentano'nun çalışmaları, günümüz toplumsal değişim süreçlerinde hala geçerli ve değerlidir. Küreselleşme ve sosyal medyanın etkisiyle sosyal ahlakın değişimi, onun toplumsal normların sürekliliği konusundaki vurgularıyla örtüşmektedir.

Funck-Brentano, eğitimin ve aile yapısının çocukların karakter gelişimi üzerindeki etkilerini vurgular. Aile içinde başlayan ve gelişen fiziksel, ahlaki ve entelektüel eğitimin, bireylerin ve dolayısıyla toplumun genel sağlığı ve istikrarı için önemli olduğunu savunur. Ahlaki ve entelektüel eğitim eksikliklerinin toplumsal çöküşe yol açabileceğini, ancak aynı zamanda bu çöküşlerin üstesinden gelmek için gerekli olduğunu belirtir.

⁷⁰ Funck-Brentano, *L'homme et sa Destinée*, 299.

⁷¹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Cemal Güzel (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 145.

Funck-Brentano, sosyal ahlakın bireylerin ve grupların davranışlarını yönlendiren ve toplumsal düzeni sağlayan içselleştirilmiş normlar olduğunu vurgular. Bu ahlaki normlar, küresel normlara dönüşebilir veya yerel değerlerle çatışabilir. Küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte sosyal ahlakın önemi ve işlevi yeni boyutlar kazanmıştır. Funck-Brentano'nun çalışmaları, bu değişimlerin sosyolojik analizinde önemli bir referans noktasıdır. Bu bulgular, Théophile Funck-Brentano'nun sosyolojik teoriye yaptığı katkıları ve modern toplumların anlaşılmasında nasıl kullanılabileceğini göstermektedir. Çalışmanın sonuçları, Funck-Brentano'nun sosyal ahlak ve hukuk teorilerinin günümüzde de geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Ona göre, toplumsal düzen yalnızca hukuki yaptırımlarla değil, bireylerin içselleştirdiği ahlaki normlarla sürdürülebilir; bu da toplumsal uyum ve adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Toplumsal sözleşme anlayışı, bireylerin toplum karşısındaki hak ve sorumluluklarının dengesini vurgulayarak, modern toplumlarda bireysel hakların korunması ile toplumsal kutuplaşmalar ve adalet krizlerinin yaşandığı günümüzde, hukukun ahlaki temellere dayandırılmasının toplumsal güveni yeniden tesis edebileceğini ortaya koyar. Dolayısıyla, onun düşünceleri, modern hukuk sistemlerinde sosyal ahlakın rolünün yeniden değerlendirilmesine ve toplumsal istikrarın güçlendirilmesine katkı sağlayabilir.

Ahlak ve hukukun toplumsal düzen üzerindeki birlikte işleyişi, toplumsal normların ve değerlerin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar. Bu iki disiplinin etkileşimi, toplumsal uyum ve istikrarın sağlanmasında temel bir unsurdur. Funck-Brentano'nun pozitivist yaklaşımları eleştirmesi, sosyolojinin doğasında bulunan metodolojik çeşitliliğin önemine vurgu yapar. Pozitivizm, sosyal bilimlerde doğal bilimlerin yöntemlerini kullanmayı savunan bir yaklaşım olup, toplumsal olguları objektif ve nicel yöntemlerle açıklamayı hedefler. Ancak Funck-Brentano, toplumsal fenomenlerin bu şekilde tam olarak açıklanamayacağını savunarak, niteliksel ve hermeneutik (yorumbilgisel) yöntemlerin de sosyolojide önemli olduğunu belirtir. Bu eleştiri, **Max Weber** ve **Jürgen Habermas** gibi teorisyenlerin yaklaşımlarını destekler. Weber, sosyal eylemi anlamak için "anlayıcı sosyoloji" kavramını geliştirirken, Habermas iletişimsel eylem teorisinde toplumsal iletişimin rolünü vurgular.⁷²

Théophile Funck-Brentano, ahlak ve hukuk arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çeker. Hukukun, toplumsal ahlaki normları yansıtarak bu değerleri resmi ve zorunlu hale getirdiğini, ahlakın ise daha çok toplumsal beklentiler ve içselleştirilmiş normlar yoluyla düzeni desteklediğini belirtir. Bu görüş, **Émile Durkheim**'in hukuk ve ahlak anlayışıyla örtüşür. Durkheim, hukukun toplumsal dayanışmanın bir ifadesi olduğunu ve ahlakın toplumun temel yapısını oluşturduğunu savunur. Funck-Brentano'nun bu bakış açısı, toplumsal düzenin sağlanmasında ahlak ve hukukun birbirini tamamlayan rollerini vurgular.

Funck-Brentano'nun ahlakın toplumsal sözleşme teorisine dayandığı görüşü, **Jean-Jacques Rousseau**'un toplumsal sözleşme kavramıyla uyumludur. Rousseau, bireylerin bazı haklarını bir otoriteye devrederek toplumsal düzenin sağlandığını ve bu süreçte ahlaki normların önemli bir rol oynadığını savunur. Bu teori, bireylerin hem yasal hem de ahlaki normları benimseyerek toplumsal düzenin sürdürülmesine katkıda bulunduğunu öne sürer. Bu bakış açısı, modern sosyolojik teorilerde toplumsal normların ve değerlerin nasıl şekillendiğini anlamak için önemlidir.⁷³

Théophile Funck-Brentano'nun tarihsel ve karşılaştırmalı yaklaşımı, sosyolojik teorilerde tarihsel analizin önemini vurgular. **Norbert Elias**'ın medeniyet süreci teorisi ve **Michel Foucault**'un iktidar ve bilgi ilişkilerini inceleyen çalışmaları, tarihsel analizle toplumsal değişimi anlamaya odaklanır. Funck-Brentano'nun hukuk ve ahlak teorilerini tarihsel bağlamda incelemesi, bu teorilerin 19. ve 20. yüzyıl Fransa'sındaki sosyal ve hukuki düşünceler üzerindeki etkilerini değerlendirmesi, sosyolojide tarihsel perspektifin önemini ortaya koyar.⁷⁴

Funck-Brentano'nun teorileri, modern toplumsal teorilerle hem bağlantılar hem de çatışmalar içerir. **Karl Marx**'ın tarihsel materyalizmi ve **Max Weber**'in rasyonalite teorisi, toplumsal yapıların ve normların

⁷² Dzovinar Kévonian – Philippe Rygiel, "Faiseurs de droit : Les juristes internationalistes, une approche globale située", *Monde(s)* 1/7 (Ocak 2015), 9-24.

⁷³ Théophile Funck-Brentano, Albert Sorel, *Précis du Droit des Gens*, (Paris: Nabu Press, 1877), 11.

⁷⁴ Jean-Michel Guieu – Dzovinar Kévonian, "Introduction", *Relations Internationales* 149 (Ocak 2012), 3-11.

ekonomik ve ideolojik temellerini vurgular.⁷⁵ Funck-Brentano'nun ahlak ve hukuk arasındaki ilişkiye odaklanması, bu iki teorinin toplumsal düzenin anlaşılmasında nasıl bir arada değerlendirilebileceğini ortaya koyar. Bu bakış açısıyla, ahlak ve hukuk teorilerinin modern toplumsal yaklaşımlar ile nasıl birleştirilebileceği incelenir. Böylece, Funck-Brentano'nun teorilerinin günümüz toplumlarına uygulanabilirliği ve toplumsal sorunların çözümünde nasıl bir yol gösterebileceği sorgulanır.

Théophile Funck-Brentano'nun aile ve eğitim üzerindeki vurgusu, toplumsal yapının temel taşları olan bu kurumların önemini ortaya koyar. **Talcott Parsons**'un yapısal işlevselcilik teorisi, ailenin ve eğitimin toplumsal düzenin sürdürülmesindeki rollerini vurgular.⁷⁶ Funck-Brentano'nun aile eğitiminin ve karakter gelişiminin toplumsal çöküş üzerindeki etkilerini incelemesi, bu kurumların toplumsal bütünlük için ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Funck-Brentano, gerçek ilerlemenin entelektüel, ahlaki ve maddi ilerlemenin bir arada olmasıyla mümkün olduğunu savunur. Bu görüş, **Anthony Giddens**'in yapılaşma teorisiyle örtüşür. Giddens, bireylerin ve toplumsal yapıların karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimlerin toplumsal ilerlemeyi şekillendirdiğini belirtir.⁷⁷ Funck-Brentano'nun vurgusu, toplumsal uyumun ve karşılıklı sevginin, toplumsal ilerlemenin temel unsurları olduğunu gösterir.

Beyanname

- 1. Finans/Teşvik:** Yazar, çalışmada herhangi bir finans/teşvik kullanılmadığını beyan etmektedir.
- 2. Çıkar Çatışması:** Yazar, çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.
- 3. Etik Beyan:** Yazar bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan etmektedir. Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

Kaynakça

- Akçura, Yusuf. *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Cengiz, Recep (ed.). *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*. 20 Cilt. Ankara: Anıtkabir Derneği, 2001.
- Aydın, Kemal. "Max Weber Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma". *Journal of Economy Culture and Society* 57 (2018), 245-267. <https://doi.org/10.26650/JECS.414077>
- Badel, Laurence – Stanislas Jeannesson. "Introduction. Une histoire globale de la diplomatie?". *Monde(s)* 1/5 (Ocak 2014), 6-26. <https://doi.org/10.3917/mond.141.0006>
- Balız, Bekir. "Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivizmin Eleştirisi". *Sosyoloji Dergisi* 12 (2004), 135-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593262>
- Caille, Frédéric. "Le citoyen secourable. Secours publics, sauveteurs et secouristes en France à la fin du XIXe siècle". *Politix* 4/44 (Ekim 1998), 39-50. <https://doi.org/10.3406/polix.1998.1760>
- Chenu, Alain. "A propos d'une "mode", auteur de 1900: la sociologie". *Les Études Sociales* 166/2 (Nisan 2017), 193-201. <https://doi.org/10.3917/etsoc.166.0193>
- Coşkun, Ali. *Din Toplum ve Kültür*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Domat, Jean. *Œuvres Complètes de J. Domat*. Paris: Nabu Press, 2012.
- Ecevit, Yıldız. "Aile Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar". *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1(Ocak 2012), 9-34. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7108>
- Favre, Pierre. "La constitution d'une science du politique le déplacement de ses objets et l'irruption de l'histoire réelle (première partie)". *Revue Française de Science Politique* 33/2 (1983), 181-219. https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_1983_num_33_2_394063
- Fisette, Denis – Fréchette, Guillaume. "Brentano et la France". *Revue philosophique de la France et de l'étranger* 142/4 (Ekim 2017), 459-470. <https://doi.org/10.3917/rphi.174.0459>
- Funck-Brentano, Théophile. *L'homme et sa Destinée*. Paris : Hachette, 1895.
- Funck-Brentano, Théophile. *La Civilisation et ses Lois Morale Sociale*. Paris: Nabu Press, 1876.
- Funck-Brentano, Théophile. *La Science Sociale: Morale Politique*. Paris: Nabu Press, 2012.

⁷⁵ Kemal Aydın, "Max Weber Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma", *Journal of Economy Culture and Society* 57 (2018), 245-267.

⁷⁶ Ali Coşkun, *Din Toplum ve Kültür* (İstanbul: İz Yayıncılık).

⁷⁷ Engin Yıldırım, "Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi", *Bilgi* 1 (1999), 25-44.

- Funck-Brentano, Théophile, Sorel, Albert. *Précis du Droit des Gens*. Paris: Nabu Press, 1877.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. çev. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2021.
- Guieu, Jean-Michel – Dzovinar, Kévonian. "Introduction". *Relations Internationales* 1/149 (Ocak 2012), 3-11. <https://doi.org/10.3917/ri.149.0003>
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995.
- İnal, Kemal. "Durkheim'in Eğitim Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 24/2 (1991), 511-518. <https://doi.org/10.1501/Egifak.0000000683>
- Kabakçı, Enes. "Kaideden İstisnaya: Gelişmecilik ve Kültürelciliğin Ötesinde Tarihsel Sosyolojinin İmkânları". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 38/2 (2018), 403-440. <https://doi.org/10.26650/SJ.38.2.0038>
- Kévonian, Dzovinar – Rygiel, Philippe. "Introduction – "Faiseurs de droit": Les juristes internationalistes, une approche globale située". *Monde(s)* 7/1 (Ocak 2015), 9-24. <https://doi.org/10.3917/mond1.151.0009>
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2. Basım, 2003.
- Lourme, Louis. "La moralité est-elle utile à la vie sociale?". *L'Enseignement Philosophique* 3/60 (Temmuz 2010), 44-45. <https://doi.org/10.3917/eph.603.0044>
- Mosbah-Natanson, Sébastien. *Une "mode" de la sociologie, Publications et vocations sociologiques en France en 1900*. Paris: Classiques Garnier, 1. Basım, 2017.
- Özyurt, Cevat. "Durkheim Sosyolojisinde Ahlaki Kontrol Sorunu". *Değerler Eğitimi Dergisi* 5/13 (2007), 95-121. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302531>
- Polanyi, Karl. *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. çev. Ayşe Buğra İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Sadıkoglu, Zehra Zeynep. "Uygarlık Süreci: Pozitivizme Alternatif Bir Yaklaşım". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 15/1 (2023), 21-35. <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.951085>
- Schmit, Roger. "Brentano et le Positivisme". *Archives de Philosophie* 65/2 (2002), 291-309. <https://doi.org/10.3917/aphi.652.0291>
- Thérenty, Marie-Eve. "Mélanie Fabre, Dick May, Une femme à l'avant-garde d'un nouveau siècle. 1859-1925". *Clio. Femmes, Genre, Histoire* 1/51 (2010), 1-3. <http://doi.org/10.4000/clio.17944>
- Yanıklar, Cengiz. "Kültürel Sermaye Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel bir Bakış". *Sosyoloji Dergisi* 22 (2010), 121-138. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/593658>
- Yıldırım, Engin. "Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi". *Bilgi* 1 (1999), 25-44. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301063>
- Yükselbaba, Ülker. "Emile Durkheim'a Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 75/1 (2017), 191-226. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/327247>